

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII.

1897.

Sešitek 4.

Gorski zakon in gorske pravde.

Spisal I. Vrhovec.

2. Gorske pravde.

(Dalje.)

Gorščino (Bergsteuer), davek od vinogradov, je bilo plačevati o sv. Juriju (XVI.), in sicer ali v denarjih ali pa v blagu (v vinu), kakor je bila stara navada to v dotičnih goricah. Gorščina je bila zemljiški davek, ki ga je imel vinogradnik plačevati gorskemu gospodu od svojega vinograda, ali je pridelal dotično leto kaj v njem ali nič. Gorščino mu je bilo plačati v vsakem slučaju, tudi če mu je toča pobila ali slana vzela ves pridelek. Še več! Če sta imela z gorskim gospodom izgovorjeno gorščino v blagu, v moštu, tedaj je bilo kmetu dajati tako zvano »župo«, to se pravi najboljši sok, ki neprešan priteče sam iz zmletih ali, — ker takrat grozdja še niso mleli — iz stlačenih jagod. Ob slabih letinah, ko je bilo grozdje kisló in mošt slab, se kmet ni mogel izgovarjati, da boljšega ni mogel dati, kakor tacega, kakoršen mu je zrastel. XV. točka cesarskega gorskega zakona je velevala: »Če nimaš sladkega mošta v svojem vinogradu, kupi ga tam, kjer veš, da ga dobiš ter zadovolji svojega gorskega gospoda ž njim!«

Če kdo o določenem času (o sv. Juriju) ni plačal gorščine, zahteval je gorski gospod o naslednjem sv. Juriju gorščino za obedve leti skupaj, in sicer dvakratno, in če je tudi drugi obrok zamudil, računale so se mu tretje leto

gorščine celo trikratno. Po tretjem letu pa je imel gorski gospod, toda le s privoljenjem gorske pravde, pravico, prepočasnemu in premalo skrbnemu davkoplačevalcu vinograd vzeti in grozdje sam potrgati (XXVII. t.). Sicer pa vinogradnik te hude kazni dalj časa že itak ni mogel prebijati. Recimo, da mu je bilo dajati od vinograda dve vedri gorščine. Če ji je ostal dolžan, pristojalo je o prihodnjem sv. Juriju gorskemu gospodu šest veder mesto dveh, tretje leto pa celo deset.

Znamenito pa je, da za novo napravljeni vinograd gorski gospod ni imel moči, da bi gorščine sam določil, ampak je mogel storiti to samo s pritrjenjem mejašev.

Kaj družega in od gorščine popolnoma različnega pa je bila vinska desetina; pobirala se je od pridelanega mošta. Če ga kmet ni pridelal nič, tudi gorski gospod ni imel kaj spraviti. Zato je gornik ostro pazil na to, da so vinogradniki svoje vinograde obdelovali vestno. Gorščina in vinska desetina sta se razločevali tudi v tem, da je po desetino moral prihajati desetnik sam, gorščino pa je bilo vinogradnikom pripeljati gorskemu gospodu na dom. Le če je stala grajščina vendarle predaleč od vinograda, peljati je bilo kmetu vino samo toliko daleč, — določevala je XVIII. točka cesarskega gorskega zakona — kolikor daleč se more jeden dan priti dokler solnce sije: »als man in einem Tage bei Sonnenschein kommen kann«.

Dokler desetnik ni pobral pristujoče mu desesetine, se brez vednosti grajščakove vino ni smelo odpeljati iz vinograda, sicer sta bila kaznovana oba, voznik in vinogradnik; če ga je gorski gospod zasačil še pravočasno, še na poti iz vinograda, smel mu je vzeti vse vino, kolikor sta ga imela z voznikom na vozu. Gorniki so sicer ostro pazili na to, da kmetje z desetinskim vinom niso uhajali iz vinogradov, prigodilo se je pa kaj tacega časih vendar-le. Gorski gospod je imel v takem slučaju po gorskem zakonu pravico odškoditi se za svojo izgubo prav z vsako stvarjo, ki jo je kmetu mogel vzeti (točka XIII.).

Dokler kdo ni plačal prisojene mu kazni ali ne poravnal svojega dolga, ostal mu je vinograd zakrižan; pred vhod vanj je postavil namreč gornik dva kola navskriž ter lastniku s tem prepovedal, stopiti v vinograd. Bog ne daj, da je kmet križ izruval! Devetnajsta točka gorskega zakona je za tak hud prestopok zažugala 72 denarjev kazni; če pa se je čutil gorski gospod s takim brezozirnim ravnanjem še bolj žaljenega in oškodovanega, sklicati je dal celo izvanredno gorsko pravdo, katera je trmoglavcu določila hudo hudo kazen; gorski gospod mu je mogel vzeti celo vinograd ter ga uživati toliko časa, da je bil plačan.

Gornikove dolžnosti niso bile prijetne, posebno tedaj ne, ako jih je vestno izpolnoval. Res je, da je bil od kmetov samih pravno postavljen varuh vinogradov in čuvaj gorskih zakonov, a pri tem je bil vendar-le marsikomu neprijeten ovaduh in tožnik.

Toda gorske pravde so se ob vsaki priliki čvrsto potegovale za svojega gornika ter nikakor niso pustile, da bi ga žalil kdo. Nekemu dr. Urbančiču je gornik Martin Znanec zakrižal vinograd na Zajčjem Vrh in sicer za to, ker je doktor prezgodaj trgati pričel. Dr. Urbančič ga je zavoljo tega grdo oštel, a Martin Znanec ga je naznanil gorski pravdi, katera je doktorju zabičila: še katerikrat kaj tacega, pa se mu bo vinograd vzela, — toda sicer se mu to pot ni zgodilo nič žalega. Ostreje pa so mejaši postopali pri isti pravdi s kmetom Antonom Kozoglavom, ker se je pri popravljanju gorskega pota znašal nad gornikom z grdimi besedami. Plačati mu je bilo vedro vina.

Jedna najneprijetnejših stvari za vsakega gornika je bilo nadzorovanje tlačanov pri popravljanju gorskih potov, zakaj tlaka je bila kmetu nekaj tako pristudenega, da je z nje izostal, če je le mogel. Izognil se ji je rad tudi v tem slučaju, če se mu je napovedala njemu samemu v korist, kakor na pr. ko so se popravljale ceste in pota po vinogradih. Nasprotno pa je bilo gorniku ravno na to stvar najbolj paziti, da se ni zanemarjala. Praske med vinogradniki

in gorniki so bile zavoljo tega neizogibne in gorske pravde so morale vzeti gornike marsikaterikrat prav toplo v svoje zaščitje.

V vinogradih opažene nedostatke je bil celo vsak vinar, če tudi ni bil mejaš, dolžan naznaniti gorniku ali pa gorski pravdi sami. Če se je moglo komu dokazati, da je vedel za to ali ono nepravilno v gori, pa je naznanil ni, zapadel je (po VII. točki ces. zak.) 12 denarjev.

Zanimivo je, da zatoženec pri gorskih pravnih ni smel imeti zagovornika advokata, ampak se je moral zagovarjati sam, ali pa mu je bilo k večjemu dovoljeno, izbrati si zagovornika iz števila zagornikov ali mejašev. XXX. točka se v originalu glasi namreč: »Keinem Kläger oder Beklagten, der in der Bergklage klagt oder Antwort zu geben hat, soll zugetragen werden, dass er sich einem Advocaten überlasse, sondern, wenn er einen braucht (v katerem slučaju?), so muss er ihn aus dem Ringe begehren und solcher muss ihm sodann von amtswegen zugegeben sein«.

Od vsake kazni, plačane gorskemu gospodu, je pristojalo nekaj tudi gorniku za njegovo skrb in za njegov trud, po navadi 12 denarjev (XLVIII. točka). Ali tudi mejaši so prisodili kdaj kako kazen sebi v prid; imenovani zapisnik novomeške komende ima zabeleženih mnogo takih slučajev.

Proti izrekom in sodbam gorske pravde je bilo pač dovoljeno pritožiti se; prva instanca je bil gorski gospod. Komur pa tudi njegova odredba ni prijala, mu je bila pot odprta do druge, ob enem tudi najvišje in zadnje instance, do »deželnega kletarja«.

3. Kdaj so nastale gorske pravde.

Te v 52. točkah gorskega zakona z vso natančnostjo izražene pravice naših sicer v najtesnejših sponah sužnosti tičečih kmetov se mi vidijo tako nenavadna prikazen, da ji v vsem socijalnem in gospodarskem življenju naših kmetskih prednikov ne najdem nič podobnega. Pri goški pravdi je kmet okušal jedini ostanek nekdanje svobode; sam si je

volil sodnike in se sam dal lahko voliti za jednega takih. V vseh drugih rečeh je bil grajščak (oziroma oskrbnik) njegov sodnik. In, seveda, kakšen sodnik! Trd, brezobziren, največkrat krivičen. Toda nobene pravice grajščak ni imel v vinogradskih stvareh. Kar je med kmeti prišlo v vinogradih navskriž, poravnali so pri gorskih pravadah sami med seboj. Grajščak in oskrbnik njegov sta imela le pravico poslušati in opazovati, kaj kmetje ukrepajo, toda vmes posegati nista smela. Brez vpliva sta bila celo ob prilikah, ko se je šlo za grajščakovo prav osebno korist; no, in take stvari so prihajale prav pri vsaki pravdi na vrsto.

Že kazenske stvari so se dotikale grajščakovega blagra. Za marsikak prestop, n. pr. storjen v vinogradu, je gorska pravda obsodila dotičnika lahko v več kaznij ob jednom, seveda največkrat le v blagu, in sicer v vinu. Obsodila ga je za toliko in toliko bokalov mošta ali vina v prid gorniku, v prid gorskih sodnikov, dostikrat celo v prid vseh vinogradnikov dotične vinske gore in neizogibno ob vsaki priliki ga je obsodila tudi v prid grajščaka samega. Kako teh kaznij je gorska pravda časih spregledala in jo obsojencu odpustila, nikoli pa ne kazni, katero je imel od njega zahtevati grajščak. To je bilo kmetu plačati vselej in sicer v denarjih; ker mu je kovani denar prihajal še poredkeje v roke, kakor grajščaku, je bila taka kazen zanj še posebno občutna. Seveda, če bi jo bila določevala grajščak ali oskrbnik njegov, skerbela bi bila že zató, da bi bila kolikor mogoče velika, toda določevale so jo gorske pravde in proti tej določitvi ni bilo nobenega ugovora. Grajska gosposka ni imela kar nikakoršnega pripomočka, pritiskati na vzvišanje takih kaznij.

Gorske pravde so bile toraj za vinogradnike dragocene svoboščine, ki so jih varovale pred nasilstvom in samovoljnostjo grajščakov, res svobodna naprava, kakoršna se v gospodarskem in socijalnem življu našega kmeta ni pojavila nobena več!

Kmetje pa so tudi res cenili imenitnost teh svoboščin ter jih vedeli čislati prav v vsej tisti meri, kakor so zaslužile.

Zato so zagorniki nasproti odurnežem, ki se ukrepom gorskih pravn niso drage volje uklanjali, postopali brez najmanjšega ozira; saj je bilo rečeno, da so človeka, ki se je gorniku in njegovim prisednikom postavljaj po robu in kršil veljavo gorskih pravn, izročili grajščaku, naj ravna ž njim, kakor mu drago. To je bila najhujša kazen, ki jo je mogla gorska pravda izreči nad kom. Vinogradniki pa so se je tudi bali in se je izogibali na vso moč.

Le žalibog, da kmetje niso imeli več takih svoboščin, ampak jedino le za vinogradske stvari; v vseh drugih slučajih so bili z zvezanimi rokami izročeni samovoljnosti grajskih gospok.

Po vsem tem se nam kar nehoté vsiljuje vprašanje, ob kateri in kakšni priliki da so vinogradniki neki zadobili pravice, kakoršnih drugi kmetje, ki so se pečali s pridelovanjem žita, krme in drugih takih poljskih sadežev, niso bili deležni nikdar, ne pri nas, ne po drugih avstrijskih deželah. Jaz naglašam še jedenkrat, da je to izjemno stanje vinogradnikov v politično-socijalnem življu srednjega veka tako nenavadna prikazen, da ji ne najdem pričetka drugje, kakor le v najstarejši dobi slovenske zgodovine.

Znano je pač vsakemu, ki je naše slovenske zgodovine količkaj vešč, da se sužnjevanje naših prednikov ni pričelo precej po njih naselitvi, ampak še le tedaj, ko je Karol Veliki užugal Obre (med leti 791—797 po Kr. r.) To je dognana stvar, ravno tako dognana, kakor je gotovo, da Karol Veliki Slovencev ni preganjal zato, ker so bili Slovenci. Te vrste politična strast je bila Karolu V. in njegovemu času še nepoznana. Saj je preganjal in do dobra uničil vendar tudi Sase, narodne brate svoje. Dušil in zatiral jih je le zavoljo tega, ker so bili pogani. Isti nagibi so ga vodili tudi pri postopanju proti Slovincem, katerih od Obrov ni ločil in jih tudi ločiti ni mogel, ker se sami niso razločevali kar nič od njih. Bili so isto tako pogani, kakor Obri sami. Nič čuda! Saj so se jim morali uklanjati in se pajdašiti ž njimi že par stoletij in hoditi ž njimi na njih divje boje. Pri tem so po-

divjali tako, da naposled pač ni bilo nobene razlike med obema narodoma, celo pa ni prisijal do Slovencev noben žarek krščanske luči. To je odločilo njih usodo! V očeh Karola Velikega in njegovih naslednikov je bil pogan človek brez pravice, zdelo se je kristjanu celo greh, poganu nasproti postopati pravično.

To prepričanje se je Frankom in poznejšim Nemcem zalezlo globoko v kri in meso. Po tem geslu so se ravnali v vseh naslednjih stoletjih. Obri so bili že čez nekaj let po svojem porazu izginili z Ogerskega kar do dobra. Malo let po smrti Karola Vel. ni bilo ne duha ne sluha več o njih; če pa se je vendar-le še prikazal kdaj kak posameznik, bil je tako redka prikazen, da so ljudje le kar s prstom za njim kazali.

Slovenci so bili bolj vstrajni; izginili vsaj niso s sveta, čeprav nekdanje svoje samostalnosti niso mogli rešiti. Karol V. je delal še nekaj razločka med poganskimi Slovenci in onimi, ki so se bili že pokristjanili, kakor n. pr. gorotanski Slovenci, katerim je zavoljo tega pustil celo njih kneze; imena nekaterih so se nam ohranila. Nasledniki Karolovi pa tudi tega razločka niso delali več, ampak so proti krščanskim Slovencem postopali isto tako brezobzirno, kakor proti poganskim. Slovencem; vzeta zemljišča so radodarnih rok dajali nemškim imenitnikom v dar ter vabili s tem svoje rojake v »Avarijo« in »Sclavinijo«.

S tem se je pričelo sužnjevanje naših prednikov; tekom primeroma ne dolgega časa so postali res pravi sužniki. Iz prva ne precej, in sicer zató ne, ker so prihajali v pokrajine, vzete Obrom, po največ Bavarci. Bavarec je mečjega, veliko bolj popustljivega, in nikakor ne toliko agresivnega značaja, kakor severni Nmec, v prvi vrsti Sasonec. Tej razliki v nemškem značaju je tudi pripisovati, da so alpski Slovenci ohranili svojo narodnost vsaj deloma do današnjega dne, dočim so severni Slovani, katerih je bilo vendar mnogo mnogo več, in ki so zavzemali malo da ne vso sedanjo Nemško nižino, izginili tako popolnoma s sveta.

Bavarske naselnike so nemški cesarji le kar obsipavali z zemljišči in grajskimi posestvi in, kar je bilo še več vredno, podarjali so jim ob enem tudi toliko delavnih močij, kolikor jih je bilo treba za obdelovanje njih zemljišč, ali pa raje še več. In kdo so bile te delavne moči? Bili so Slovenci, katere je usoda na ta način zagnala na pot do skrajne sužnosti. Iz prva se je še shajalo, ker Nemci niso bili sami med seboj jedini, saj so se vnuki Karola Vel. klali in pulili sami med seboj in s svojim očetom. Pač je navdajalo tudi bavarske naselnike isto tako, kakor Karola Vel., ono načelo, da je pogan zapadel vse pravice, a do skrajnosti se s početka na tuji zemlji, v novi njih domovini Bavarci vendar-le niso mogli ravnati po njem. Bilo jih je premalo nasproti Slovencem. Če pak so se vendar-le spozabili in proti Slovencem jeli postopati preodurno, je divje zaplamtelo ob vsi dolgi meji nemškega cesarstva, kakor n. pr. l. 819., ko je Ljudevit, knez panonskih Slovencev, najhujskal ves slovanski jugovzhod proti Frankom.

Vrhu tega — in to je bil najvažnejši faktor — je pak bavarskim veleposestnikom velela tudi že njih lastna korist, s Slovenci rajši shajati z lepa, kakor z grda. Po kaj pak so prišli na tuje ter si tu ustanovili novo domovino? Ali ne mar zato, da obogate tu, in sicer v prvi vrsti s poljedelstvom? Nikakor nočem trditi, da Bavarci takrat poljedelstva niso še umeli, in da so že zavoljo tega morali skrbeti, da shajajo s Slovenci dobro. Nikakor ne, celo narobe, v marsikateri poljedelski stroki so bili celo mnogo pred Slovenci, zakaj ti so radi ostajali pri starih svojih navadah. Nemci IX. stoletja niso bili več Germani Tacitove dobe, katerim je bilo poljedelstvo sramota, marveč so se bili oprijeli poljedelstva že davno in ravno Karol Vel. si je pridobil za njega povzdigo nevenljivih zaslug; iz njegovih kapitularijev so se učili pač tudi Bavarci poljedelstva. Toda po Kranjskem, Štajarskem in zapadnem Ogerskem so se seznanili z jednim najjemenitnejših poljskih pridelkov, s sadežem, ki jim je bil v njih stari bavarski domovini do dobra neznan, — z vinom namreč.

Vinska trta se je ohranila tu še iz rimskih časov, med tem ko so jo ob Renu vihre tako zvanega preseljevanja narodov zadušile popolnoma. Vinarstvo se je ob Renu oživilo še le mnogo pozneje zopet, največ med križarskimi vojskami, po naših pokrajinah pak je vinska trta prebila vse nezgode časa vsaj v toliko, da so jo Slovenci, naseljujoči se tod, pač še našli, če tudi pravih vinogradov že več ni bilo nikjer. Pridelovanje vina je bila Slovencem do dobra znana in najbolj priljubljena poljedelska stroka. Z vinarstvom so se pečali že v svoji najstarejši, v svoji prvotni domovini, v Aziji; vinsko trto so potem nahajali povsod na vsem svojem dolgem potu od tam, pa da so se naselili po sedanjih slovenskih pokrajinah. Bavarci, pri katerih se vino ni pridelovalo ne popreje in ne pozneje nikoli, so bili popolnoma neveščji, kako ravnati s tem preimennim poljskim pridelkom. Zato so bili prisiljeni, učiti se od svojih podložnikov ter dela po vinogradih prepuščati le njim.

Toda, če so hoteli doživljati dobrih in bogatih letin, če so želeli, da je njih podložnik obdeloval vinograde z vsem za to potrebnim veseljem, skrbeti jim je bilo za to, da so obdržali Slovence vsaj po vinogradih pri dobri volji. To pa se je moglo zgoditi le na ta način, da so jim v vinogradskih stvareh puščali kar največ svobode in pravic. Dali so jim pravico uravnati si v vinogradih, kakor se je njim zdelo najbolje, pustili so jim, shajati se k vsakoletnim rednim zborovanjem ter ukrepati in sklepati tu o vsem, kar prihaja vinarstvu v korist, ali kar ga utegne še celo pospešiti.

Tako so nastale gorske pravde!

Njih pričetki segajo torej v dobo naseljevanja Nemcev po naših krajih; poznejši čas, ko je prihajala sužnost naših prednikov vedno hujša, se mi vidi podeljevanje takih imennitnih in nenavadnih pravic kar do dobra neverjetna stvar.

Pravico, shajati se k gorskim pravdam, so zadobili Slovenci torej v času, ko se Nemci niso drznili postopati ž njimi tako brezobzirno, kakor se je to zgodilo v XIII. in XIV. stoletju.

Da gorske pravde res niso domača, da niso staroslovenska naprava, ampak gotovo nemškega pričetka, — za to je najboljši dokaz vsa njih uravnava, v prvi vrsti pa število dvanajsterih prisodnikov. To so pravi staronemški »Schöffen« ki jih je uvedel v nemško pravdo še-le Karol Veliki. In ravno tako je popolnoma nemška tudi zahteva, da naj se pravde vrše na posebnih, od starodavnih časov že zato nalašč določenih krajih in nikjer drugje. Po staronemških pravnih nazorih so bili kraji, kjer se je ljudstvo redno po trikrat v letu shajalo k sodbam, priporočeni posebnemu varstvu boga Ziu.

Po tem takem se dá nastanek gorskih pravnih kronološko omejiti na primeroma ne ravno dolg čas; nastale so po obrskih vojskah, ali v IX. ali k večjemu X. stoletju, pozneje nemogoče.

Komur se vidi, da ni tako, pokaži mi kaj bolj utemeljenega!

(Konec prihodnjic.)

Iz domače zgodovine.

(Doba od 843—867.)

Spisal dr. Fr. Kos.

I. Verdunska pogodba.

Znano je, da so si sinovi Ludovika Pobožnega meseca avgusta leta 843. v verdunski pogodbi razdelili obširno frankovsko državo tako, da je najstarejši sin Lotar kot rimski cesar dobil srednjo in severno Italijo, h kateri so prištevali tudi Istro in Furlanijo, ter dolgo progo frankovske zemlje med Sredozemskim in Severnim morjem, omejeno na vzhodu po Alpah, Aari, srednjem Renu in Weserskem izlivu, na zahodu pa po Rodanu, Saoni, Mozi in Skaldi. Vse frankovske dežele na vzhodni strani Lotarjeve oblasti, kakor Bavarsko, Švabsko, vzhodni del Frankovskega in Sasko, je obdržal drugi sin Ludovik, katerega sedanji zgodovinarji zovejo »Nemškega«, sam se je pa imenoval kralja Vzhodne Francije. Ta

Ludovik je dobil v svojo oblast tudi skoraj vse tiste slovanske pokrajine na vzhodu, katere so morale priznati frankovsko gospostvo, med njimi je bila večina slovenske zemlje.¹⁾ Najmlajši sin Karol Plešeglavc je postal vladar dežel, katere so bile na zahodni strani Lotarjeve države, tedaj sedanje srednje in zahodne Francoske. Slovenci, ki so bili pod Karolom Velikim in njegovim sinom Ludovikom združeni v jedni državi, prišli so sedaj pod dva vladarja. Lotar je gospodoval kot cesar in kralj nad jugozahodno stranjo slovenske zemlje, katero so priklopili Istri in Furlaniji, nad ostalimi slovenskimi pokrajinami pa je kraljeval Ludovik.

Vsi trije bratje, ki so sklenili verdunsko pogodbo, lastili so si naslov frankovskih vladarjev. Ludovik, ki je dobil vzhodno tretjino frankovske države, zval se je kralja Vzhodne Francije (*»rex orientalis Franciae«*) in njegovi podložniki so se imenovali Vzhodne Franke (*»orientales Franci«*) ne gledé na to, da niso bili nekateri po jeziku in plemenu Frankom kar nič sorodni. Včasih so zaznamovali Ludovikovo državo tudi z izrazom *»orientale regnum«*. Večkrat so se Lotar, Ludovik in Karol imenovali po posameznih kraljestvih v svojih državah, kakor Lotar kralja Italije ali pa tudi kralja Langobardov, Ludovik kralja Bavarskega itd.

Na zemlji frankovskih vladarjev so govorili podložniki razna romanska in germanska narečja; na vzhodu in jugo-

¹⁾ V Ann. Xantens. a. 869 (M. G. SS. = Monumenta Germaniae, Scriptores, II, str. 233) čitamo, da je Ludovik gospodoval *»in Oriente et Sclavis, Bevaria, Alamannia et Coria (= Chur v sedanji Švajci), Saxonia, Suevis, Thoringia et orientalibus Francis cum pago Wormaciensi atque Namnetis (corr. Nemetis = Speier)«*. — *Francorum regum historia* (M. G. SS., II str. 324) omenja: *»Hludowicus vero praeter Noricam, quam habebat, tenuit regna, quae pater suus illi dederat . . .«* Znano pa je, da mu je oče leta 817. meseca julija izročil *»Baioariam et Carentanos, et Beheimos et Avaros, atque Sclavos qui ab orientali parte Baioariae sunt«*. (M. G. Legg. = Monumenta Germaniae, Leges, I, str. 198). — Po katerih slovenskih straneh je vladal Ludovik, po katerih pa Lotar, razvidno je nekoliko tudi iz nekaterih listin teh dveh vladarjev.

vzhodu so bili razširjeni tudi Slovani. Vez, ki je vse te narode združevala, sta bila katoliška vera in pa latinski jezik, katerega so rabili v cerkvi in v uradu. Vsi drugi jeziki razun latinskega so bili le barbarski jeziki, dobri za priprosto, neomikano ljudstvo.

Pri državni razdelitvi v Verdunu se niso ozirali ne na narodnostne posebnosti, ne na cerkvene skupine in tudi ne na lastninske razmere duhovskih in posvetnih velikašev. Nekako slučajna je bila vsa razdelitev, katera se po smrti tega ali onega vladarja zopet lahko prenaredi, kar se je pozneje res večkrat zgodilo. Da je prejšnja trditev prava, razvidno naj bo iz nekaterih zgledov. V vzhodni frankovski državi, katero je dobil kralj Ludovik, so živeli razun nemških Bavarcev, Švabov, Frankov in Sasov tudi romanski prebivalci po Lotaringiji in po Rhaetiji. Še večje je bilo število Slovanov po Karantaniji in sosednjih pokrajinah, potem ob Menu in tudi drugod. — Da se pri delitvi niso ozirali na cerkvene skupine, vidimo to že pri oglejski patrijarhiji. Njena večja polovica je bila pod Lotarjevo oblastjo, ostali del pa po sedanjem Kranjskem, južnem Štajarskem in južnem Koroškem na Ludovikovi zemlji. Ravno to velja tudi o posestvih oglejskih patrijarhov, katerih imetje ni bilo samo v Italiji, temuč tudi drugod, n. pr. v Celju.²⁾ — Mejni grof furlanski Eberhard je bil po svojih posestvih v Italiji podložnik cesarja Lotarja, po svojih posestvih na Švabskem pa kralja Ludovika.

II. Vojvoda Pribina v Dolenji Pannoniji.

Okoli leta 840. je dobil Pribina³⁾, katerega je moravski vojvoda Mojmir pregnal iz Nitranske pokrajine, od frankovskega kralja Ludovika v fevd del Dolenje Pannonije

²⁾ Glej listino z dné 21. januarja leta 824. (Mitth. des Inst. f. österr. Geschichtsforschung, I (1880), str. 283, št. 5).

³⁾ Pravilna oblika tega imena (»Priwina, Priuina, Bribina, Bribinus«) se glasi »Pribina«. Primerjaj Miklosich, Die Bildung der slav. Personennamen (Denkschriften d. kais. Akad., Phil.-hist. Cl., X Bd., str. 301, št. 297).

ob reki Sali, ki se izliva v Blatno jezero. Dotična zemlja je bila prej le malo obljudena. Pribina pa je začel zbirati okoli sebe slovensko ljudstvo in kmalu se je napolnila njegova dežela s pridnimi prebivalci. Sezidal je na močvirnatem kraju utrjeno mesto (»munimen«), katero se je iz prva zvalo po njem Pribinov grad (»civitas Priwinae«⁴), pozneje, za časa njegovega sina Kocela, pa Blatograd ali pa po nemški »Mosapure«⁵), po latinski pa tudi »urbs paludarum«⁶). Tamošnji vladar Kocel se je imenoval, kakor se čita pri menihu Chrabru, knez blatenski.⁷) Izraz »urbs paludarum« ni drugega, kakor slab prevod slovenske besede »Blatograd« ali pa nemške »Mosapure«⁸).

Vojvoda Pribina je postavil na zemlji, katero mu je dal kralj Ludovik v fevd, več cerkvá ter sploh mnogo storil, da bi se krščanstvo ondi kolikor mogoče utrdilo. Ko je kralj Ludovik zvedel o njegovi udanosti do cerkve ter o njegovi skrbi do podložnih prebivalcev, podelil mu je po nasvetu nekaterih svojih fevdnikov z listino, izdano dné 12. oktobra leta 847.⁹) v Reznem, v popolno last vse to, kar mu je prej izročil le kot fevd. Izvzeta so bila le tista posestva, katera so pripadala solnograški cerkvi. Pri tej daritvi je bilo navzočih več prič, izmed katerih naj omenim solno-

⁴) Conv. Bag. et Carant., c. 11. (M. G. SS, XI, str. 12).

⁵) Ravno tam, c. 13, str. 14: »... in castro Chezilonis noviter Mosapure vocato«.

⁶) Ann. Fuld. a. 896 (M. G. SS., I, str. 413): »... Pannoniam cum urbe Paludarum«.

⁷) Kopitarjeva Spomenica, uredil J. Marn, str. 157.

⁸) Kjer je bil pred tisoč leti Blatograd, tam je sedaj mesto Szalavar. Zadnje ime je sestavljeno iz izrazov Szala (Sala) in var. Sala se zove ondi tekoča reka, var pa pomenja mesto. Szalavar je tedaj mesto ob Sali. Szalavar je blizu Blatnega jezera, katero je morebiti dobilo svoje ime po bližnjem nekdanjem mestu Blatogradu. Nemški izraz za Blatno jezero je Plattensee, Madjarji mu pa pravijo Balaton. Brez dvoma tiči v nemški in tudi v madjarski besedi slovenska korenika.

⁹) Iz besed »indictione 11, sub die 4. Idus Octobris«, je razvidno, da je bila listina spisana dné 12. oktobra leta 847., ne pa leta 848. ali pa še celo 849.

graškega nadškofa Liuprama (»Liuphrammus«), mejnega grofa Vzhodne marke Ratpota ter karantanskega grofa Pabona.¹⁰⁾

Pribina je ves čas svojega vladanja skrbel za razširjanje krščanstva, tudi je bil vedno udan takratnim solnograškim nadškofom. V začetku leta 850. ga je obiskal nadškof Liupram ter mu posvetil dné 24. januarja cerkev Matere božje, katero je Pribina postavil v svojem glavnem mestu. Pri tej priložnosti je bilo navzočih 14 slovenskih in 17 nemških plemenitašev. Pričujoči nemški žlahtniki so prišli najbrže z nadškofom v Pribinovo deželo ter se potem ž njim vred zopet povrnili v svojo domovino. Imena slovenskih plemenitašev so se glasila: Chezil (Kocel, sin Pribinov), Unzat (Unčat), Chotemir (Hotimir), Liutemir (Ljutomir), Zcurben (Skrben?), Siliz (Žilic), Wlkina (Volčina), Witemir (Vitemir), Trebiz (Trebec), Brisnuz (Prisnec), Zuemin (Svemir?), Zeska (Česka?), Crimisin (Krmišin), Goimer (Gojmir) in Zistilo (Čistilo)¹¹⁾. Pribinovega kapelana Dominika¹²⁾ je nadškof Liupram postavil za mašnika pri ravnokar omenjeni cerkvi. Potem je šel nadškof, spremljan od Pribinovega sina Kocela, v drug kraj, kjer je posvetil cerkev, katero je postavil duhovnik Sandrat. Nato je Kocel podelil tej cerkvi več posestev vpricho slovenskih in nemških plemenitašev. Ravno to se je zgodilo tudi pri cerkvi duhovnika Ermperhta; nadškof jo

¹⁰⁾ Conv. Bag. et Carant. c. 12. (M. G. SS., XI, str. 13).

¹¹⁾ Conv. Bag. et Carant., c. 11 (M. G. SS., XI, str. 12). — Za stran pravih oblik slovenskih imen primerjaj spis »O osebnih imenih pri starih Slovencih (Letopis Matice slov. za l. 1886., str. 107—151.).

¹²⁾ Ta duhovnik Dominik je bil najbrže tisti, kateremu je dné 15. septembra leta 844. kralj Ludovik podelil vsled prošnje svojih fevdnikov, in sicer (rezenskega) škofa Barturicha, grofa Werinharja in (karantanskega) grofa Pabona, nekatera posestva v Brunnaron-u (sedaj Lebenbrunn blizu ogersko-avstrijske meje ne daleč od Kiseka), katera je imel klerik Ratpero poleg potoka »Sevira« (sedaj Zöberbach blizu Lebenbrunn) na meji med Radpot-ovo in Richarjevo grofijo. (Radpot ali Ratpot je bil, kakor se je že omenilo, grof v Vzhodni marki.) Listino sta natisnila Kleinmayrn (Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia, Anhang str. 89, št. 33) in Ried (Cod. chrön.-dipl. ep. Ratisbon., I, str. 40, št. 39).

je posvetil, Kocel pa obdaroval z zemljišči tako, da je bil Ermperht brez skrbi za vsakdanji kruh.¹³⁾

Čez kakke dve ali tri leta,¹⁴⁾ tedaj okoli l. 852. ali 853. je prišel solnograški nadškof Liupram iz nova v Pribinovo deželo ter posvetil v Salapiugin-u¹⁵⁾ na čast sv. Rupertu cerkev, katero je potem Pribina z vsem njenim imetjem za večne čase prepustil solnograški nadškofiji. Na prošnjo Pribinovo je poslal nadškof iz Solnograda v njegovo deželo mnogo zidarjev, kovačev, tesarjev in slikarjev, ki so v Blatogradu postavili novo cerkev, katero je tudi Liupram posvetil, in kamor so prenesli ostanke mučenika Adrijana. Za časa nadškofa Liuprama, ki je vladal od 836—859, dal je vojvoda Pribina sezidati v svojem glavnem mestu še tretjo cerkev na čast sv. Ivanu Krstniku.

A ne samo v stolnem mestu, temveč tudi po drugih krajih se je vsled prizadevanja vojvode Pribine, njegovega ljudstva in nadškofa Liuprama začelo množiti število katoliških cerkvá. Neznani pisatelj spisa o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev nam imenuje več krajev, v katerih so se za časa Pribinovega vladanja postavile cerkve, namreč »in Dudleipin, in Ussitin, ad Businiza, ad Bettobiam, ad Stepiliperc, ad Lindolveschirichun, ad Keisi, ad Wiedhereschirichun, ad Isangrimeschirichun, ad Beatuseschirichun, ad Quinque basilicas, . . . ad Otachareschirichun et ad Paldmunteschirichun, ceterisque locis«. ¹⁶⁾

Dandanes se lega marsikaterega tu omenjenega kraja ne da določiti, ker je v teku časa morebiti brez sledu izginil ali pa dobil popolnoma novo ime. Gotovo je, da je »ad

¹³⁾ Conv. Bag. et Carant., c. 11 (M. G. SS., XI, str. 12).

¹⁴⁾ Ravno tam: »Transactis namque fere duorum aut trium spatiis annorum«.

¹⁵⁾ Ad Salapiugin = Salabogen. Sedaj je ondi Szalaber, ne daleč od Szalavara.

¹⁶⁾ Conv. Bag. et Carant. c. 11 (M. G. SS., XI, str. 12). — Iz teh imen je razvidno, da so solnograški nadškofje širili med Slovenci razum krščanstva tudi germanizacijo.

Bettobiam« današnji Ptuj na Štajarskem; »ad Quinque basilicas« je sedanji Pečuh (Fünfkirchen) in »ad Keisi« je Kisek (Güts) na Ogerskem. Mogoče je tudi, da je »ad Businiza« sedanja Pesnica na Štajarskem.

Navedena krajevna imena nam vsaj nekoliko kažejo, kako velika je bila Pribinova dežela. Razprostirala se je od Ptuja pa čez Pečuh, od Drave pa do onstran Kiseka. Mejila je na zapadni strani s Karantanijo, na severu najbrže z Gorenjo Pannonijo; na jugu je delala mejo reka Drava in na vzhodu morebiti Donava. Kaže se, da je Pribina vladal po Dolenji Pannoniji med Dravo, Donavo, dolenjo Rabo in vzhodno Karantanijo.

Z dovoljenjem kralja Ludovika je vojvoda Pribina daroval bavarskemu samostanu sv. Mavricija v Altaich-u del svoje lastnine, katero je imel v okolici sedanjega mesta Szalabera poleg Sale na zahodnem Ogerskem. Darovana zemlja se je razprostirala na vzhodu onstran reke Sale do Slovenske marke (»usque in Slougenzin marcham«) in do »Stresmaren-a«, potem ob Sali navzgor do »Uualtungesbah-a«, dalje do razvodja med Salo in Rabo in pa do »Chirihstetin-a«. Pozneje je kralj Ludovik vsled prošnje altaich-skega opata Otgarija rečenemu samostanu potrdil Pribinovo daritev, kar se je zgodilo dne 20. februarja leta 860.¹⁷⁾

Omenil sem, da je nadškof Liupram postavil Pribinovega kapelana Dominika za duhovnika pri cerkvi Matere božje v Blatogradu. Ko je ta umrl, poslal je nadškof na njegovo mesto iz Solnograda učenega presbitera Swarnagal-a (»Swarnagal presbyter ac praeclarus doctor«) in ž njim več dijakonov in klerikov. Za Swarnagal-om je prišel med pannonske

¹⁷⁾ Mon. Boica, XI, str. 119, št. 13. — Boczek, Cod. dipl. Mor., I, str. 28, št. 39. — Schumi, Archiv f. Heimatk., II, str. 4. — Nekateri so dvomili o pristnosti te listine, vendar po krivici. »Slougenzin marcha« je brez dvoma Slovenska marka ali marka Slovencev, katera se je nahajala od Sale proti vzhodu blizu Blatnega jezera. Kje so bili Stresmaren, Uualtungesbah in Chirihstetin, ni mogoče določiti. »Hrabagiskeit« (Raabscheide) je razvodje med srednjo Rabo in gorenjo Salo.

Slovence presbiter Alfrid, učitelj slehernih umetnostij (>Alfridum presbyterum et magistrum cuiusque artis<), katerega je tudi nadškof Liupram odposlal, njegov naslednik Adalvin pa ga je povzdignil v nadduhovnika ter mu izročil nadzovanje vsega ljudstva v Pribinovi deželi.¹⁸⁾

Vojvoda Pribina je bil ves čas svojega vladanja naklonjen kralju Ludoviku. Zato ga je ta še leta 860. imenoval v zgoraj omenjeni listini svojega zvestega vojvodo.¹⁹⁾ Pribina je moral proti koncu leta 860. ali pa v začetku 861. z življenjem poplačati svojo udanost do rečenega vladarja. Bil je namreč ubit v boju z Moravci, s katerimi se je tudi kralj Ludovik prav pogostoma vojskoval.²⁰⁾

III. Razmere po Vzhodni marki in Karantaniji.

Zemlja med Anižo in Rabo, med karantansko mejo in Donavo ter deloma tudi na severni strani te reke se je zvala v osmem in devetem stoletju Avaria ali Hunnia, ker so dalj časa po njej gospodovali Obri ali Avari, katere so nekateri zamenjavali s Huni. Ker pa je bilo po njej naseljeno precejšnje število Slovencev, imenovali so jo tudi Slovenijo (>Sclavinia<). Še dandanes naletimo po rečenih straneh na mnogo krajevnih imen, katerim se takoj lahko spozna, da so bila prvotno slovanska.²¹⁾

Ko so Franki premagali Obre, začeli so njih vladarji širiti po rečeni zemlji germanski živelj. Že Karol Veliki je podelil dné 26. novembra leta 811. bavarskemu samostanu

¹⁸⁾ Conv. Bag. et Carant., c. 12 (M. G. SS., XI, stran 13): > . . . quem (Alfridum) Adalwinus successor Liuphrami archipresbyterum ibi constituit, commendans illi claves ecclesiae curamque post illum totius populi gerendam<. — Solnograški nadškof Liupram je umrl leta 859. dné 30. septembra ali pa 14. oktobra. (Conv. Bag. et Carant., c. 9, M. G. SS., XI, str. 11. — Auctar. Garst., M. G. SS., IX, str. 565).

¹⁹⁾ >Briwinus fidelis dux noster.<

²⁰⁾ Conv. Bag. et Carant., c. 13 (M. G. SS., XI, str. 14): > . . . Pribina quem Maravi occiderunt<.

²¹⁾ Tisočletnica Metodove smrti, izdala »Matica slov.«, str. 91—96.

v Nieder-Altaich-u kakih 40 kmetij pri izlivu reke Bele (Bielach) v Donavo.²²⁾ — Pogodba, katero sta sklenila dné 21. avgusta l. 827. freisinški škof Hitton in grof Willihelm s Slovani, ki so bivali blizu Linza, sedanjega glavnega mesta Gorenje Avstrije, nam kaže, kako daleč proti zahodu se je nekdam razprostiralo slovansko pleme.²³⁾ — V neki listini z dné 22. marca 828 so omenjeni podložni in svobodni Slovani, ki so bivali blizu St. Pölten-a na Dolenjem Avstrijskem.²⁴⁾ Ondotni podložni Slovani so bili odvisni od samostana v Kremsmünstru. — Dné 6. oktobra leta 830. je potrdil Ludovik, kralj bavarski, svojemu kapelanu Gozbaldu to, kar mu je njegov prednik, cesar Karol, podelil v Wachau-u poleg Donave.²⁵⁾ Imeni »Mvstrica« (Bistrica) in »Ahornico« (Javornik) kažeta, da so tudi ondi bivali Slovani. — Tudi pri izlivu reke Erlaff v Donavo so se naselili Slovani, kar kaže listina z dné 6. oktobra leta 832.²⁶⁾ Ondotna zemlja in na njej stanujoči Slovani so prišli takrat pod oblast rezenske cerkve. — Dné 4. marca leta 833. je podelil kralj Ludovik pasovski cerkvi posestva ob reki Litavi.²⁷⁾ — Isti kralj je daroval rečeni cerkvi dné 16. februarja 836 del svoje lastnine blizu Tullna.²⁸⁾ — Leto pozneje (dné 23. septembra 837) je podelil kralj Ludovik solnograški cerkvi posestva v Sloveniji ob reki Ipuši.²⁹⁾ — Isti vladar je prepustil dné 15. septembra 844, kakor se je že omenilo,³⁰⁾ nekatera po-

²²⁾ Mon. Boica, XXXI/I, str. 26, št. 11. — Boezek, Cod. dipl. Mor., I, 8. — Böhmer-Mühlbacher, Reg. I, str. 186, št. 452.

²³⁾ Archiv f. Kunde österr. Gesch.-Qu., XXVII (1861) str. 258, št. 1.

²⁴⁾ Izvestja muz. društva, IV, str. 141, št. 22.

²⁵⁾ Mon. Boica, XXXI/I, str. 58, št. 24. — Böhmer-Mühlbacher, Reg., I, str. 513, št. 1302.

²⁶⁾ Izvestja muz. društva, IV, str. 143, št. 27.

²⁷⁾ Mon. Boica, XXXI/I, str. 70, št. 31. — Böhmer-Mühlbacher, Reg., I, str. 515, št. 1311.

²⁸⁾ Mon. Boica, XXVIII/I, str. 29, št. 19. — Böhmer-Mühlbacher, Reg., I, str. 517, št. 1319.

²⁹⁾ Izvestja muz. društva, IV, str. 145, št. 31: » . . . territorium in Sclavinia in loco nuncupante Ipusa iuxta Ipusa flumem«.

³⁰⁾ Glej spredaj opazko 12.

sestva, ležeča »ad Brunnaron« blizu sedanje avstrijsko-ogerske meje, duhovniku Dominiku. — Dne 18. januarja leta 853. je potrdil kralj Ludovik samostanu sv. Emerama v Reznem daritev grofa Wilihelma, kateri je prepustil rečenemu samostanu svojo lastnino med Aist-om in Naarn-om, Donavo in Nordwald-om. Dalje je takrat potrdil kralj samostanu vse tiste stvari, katere je Wilihelm dal svoji soprogi Engilradi, po njeni smrti pa odstopil samostanu. Potem mu je tudi potrdil to, kar je podelil isti grof imenovanemu samostanu v Rosdorfu. Kralj ukazuje, da naj vsi ljudje, Bavarci in Slovani, svobodni in podložni (»tam Baioari quamque Sclau, liberi et serui«), ki bivajo na podeljeni zemlji, ostanejo še v bodoče na njej.³¹⁾

Posebno solnograška cerkev je dobila veliko posestev po Vzhodni marki, po Pannoniji in po Karantaniji. Dne 20. novembra leta 860. je potrdil kralj Ludovik solnograškemu nadškofu Adalvinu razna posestva, katera je dobila njegova cerkev v fevd od kralja samega ali pa od drugih oseb. Kralj mu je prepustil mesto Sobotico in pa zemljo ob Pinki (»Sabariam civitatem et Peinhaha«)³²⁾ ter mu potrdil posest dvorov po raznih drugih krajih, namreč »ad Magalicham,³³⁾ ad Wachawa,³⁴⁾ ad Liupinam,³⁵⁾ ad Holonpurch,³⁶⁾ ad Trigisimam,³⁷⁾ ad Penninwanc,³⁸⁾ ad ecclesiam Anzonis,³⁹⁾ ad Witanesberc,⁴⁰⁾ ad ecclesiam Ellodis,⁴¹⁾ ad ecclesiam

³¹⁾ Izvestja muz. društva, IV, str. 177, št. 36. — Aist in Naarn ste reki, ki tečeta po Gorenjem Avstrijskem ter se izlivata v Donavo. Kje je Rosdorf, ni znano.

³²⁾ Sobotica (Steinamanger) in Pinka sta na zapadnem Ogerskem.

³³⁾ Molk na Dolenjem Avstrijskem.

³⁴⁾ Wachau na severni strani Mólka na levem bregu Donave.

³⁵⁾ Loiben na levem bregu Donave, sodn. okr. Krems.

³⁶⁾ Hollenburg na desnem bregu Donave, sodn. okr. Mautern.

³⁷⁾ Traismauer na desni strani Donave poleg Traguše.

³⁸⁾ Penk od Gloggnitza proti vzhodu.

³⁹⁾ Lanzenkirchen poleg Litave blizu Dunajskega Novega Mesta.

⁴⁰⁾ Witanesberc = Pittenberg je sedanji Pitten na Dolenjem Avstrijskem.

⁴¹⁾ Edlitz na Dolenjem Avstrijskem, sodn. okr. Aspang.

Minigonis presbyteri,⁴²⁾ ad Kundpolderstorf,⁴³⁾ ad Rapam,⁴⁴⁾ ad sicam Sabariam,⁴⁵⁾ item ad Peinicahu,⁴⁶⁾ ad Salapiugin,⁴⁷⁾ et ecclesiam ad Chuartinachu,⁴⁸⁾ ecclesiam ad Kensi,⁴⁹⁾ ecclesiam ad Ternberh,⁵⁰⁾ ecclesiam Gundoldi,⁵¹⁾ ecclesiam ad Sabnizam,⁵²⁾ ad Nezilinpah,⁵³⁾ item ad Rapam,⁵⁴⁾ ad Tudleipin,⁵⁵⁾ ad Sulpam,⁵⁶⁾ ad Lubantam,⁵⁷⁾ ad Kurcizam⁵⁸⁾ beneficium Engilbaldi, ad Karantanam ecclesiam sancte Marie,⁵⁹⁾ ad Trahove,⁶⁰⁾ ad Gurniz,⁶¹⁾ ad Trebinam,⁶²⁾ ad Astarwizam,⁶³⁾ ad Friesach,⁶⁴⁾ ad Crazulpam,⁶⁵⁾ ad Pelisam,⁶⁶⁾ ad Chumpenzam,⁶⁷⁾ ad Undrimam,⁶⁸⁾ ad Liestnicham,⁶⁹⁾ ad Pruccam,⁷⁰⁾ ad Morizam,⁷¹⁾ ad Strazinolun⁷²⁾ duo loca, ad Luminicham⁷³⁾ iuxta Rapam⁷⁴⁾

Kakor je razvidno iz naštetih zgledov, podeljevali so frankovski vladarji večje in manjše dele zemlje svojim fevdnikom po tistih straneh, po katerih so prvotno prebivali Slovenci. Med dotičnimi fevdniki nahajamo v prvi vrsti solnograške nadškofe, potem pasovske in rezenske škofe, dalje opate bavarskih samostanov (Kremsmünster, Nieder-Altach, Rezn), a tudi privatne osebe (kapelan Gozbald, duhovnik Dominik). Ko je kak fevdnik dobil katerokoli posestvo v svojo oblast, bila je njegova skrb, da bi naselil na njem

⁴²⁾ Sedaj Mönichkirchen tik avstrijsko-štajerske meje, sodn. okr. Aspang.

⁴³⁾ »Kundspolderstorf« je najbrže Koboldsdorf v Železni županiji na Ogerskem.

⁴⁴⁾ »Ad Rapam« je Rabnitz (madj. Ramóc) poleg Rabice (Repeze) v Železni županiji.

⁴⁵⁾ »Ad sicam Sabariam« je prej ko ne Zöbern na Dolenjem Avstrijskem, sodn. okr. Aspang.

⁴⁶⁾ »Ad Peinicahu« je potok Pinka v Železni županiji na zahodnem Ogerskem.

⁴⁷⁾ »Salapiugin« je Szalabér poleg reke Sale na zahodnem Ogerskem.

⁴⁸⁾ »Ad Chuartinahu« (Conv. Bag. et Carant., c. 13, M. G. SS., XI, str. 14 ima »ad Quartinaha«) Ta kraj je bil tik Blatnega jezera, kar je razvidno iz listine dijakona Gundbatona, kateri je podaril cerkvi sv. Emerama v Reznem svoje posestvo »ad Quartinaha iuxta Bilisaseo«. (Izvestja muz. društva, IV, str. 192, št. 53).

zanesljivih ljudij, kateri bi mu zemljo pridno obdelovali, redno oddajali razne davščine ter ob jednom tudi nadzorovali tiste prebivalce, ki so že prej trebili in orali ondotno zemljo. Kadar so frankovski vladarji odstopili kakemu fevdniku večji ali manjši kos zemlje po tujih pokrajinah, poslal je novi gospodar iz svoje domovine na podeljeno zemljo, ki je bila navadno le slabo obljudena, precejšnje število kolonistov, kateri so potem kot nekaki kulturonošci širili med prostim prebivalstvom svoj jezik in krščansko vero. Ako je tedaj kak fevdnik odpravil na svojo, od kralja mu podeljeno slovensko zemljo po več sto bavarskih družin, postavila se je v jednom dnevu med Slovence močna zagvozda tujega življa. Tej je sledila druga kolonija, potem tretja itd., dokler ni prišlo domače ljudstvo v manjšino ter se polagoma izgubilo med tujimi naseljenci.⁷⁵⁾ Ker so bili bavarski kolonisti katoliške vere, katera je bila takrat med Slovani le na pol

⁴⁹⁾ »Ad Kensi« (Conv. Bag. et Carant., c. 11, M. G. SS., XI, str. 12 ima »ad Keisi«) je sedanji Kisek, ki je bil takrat v Pribinovi deželi.

⁵⁰⁾ »Ternberh« (Conv. Bag. et Carant., c. 13, M. G. SS., XI, str. 14 ima »ad Termperhe«) je bil v Dolenji Pannoniji v deželi Kocelovi. Ne smemo ga torej zamenjati s Thernberg-om na Dolenjem Avstrijskem.

⁵¹⁾ Neznani kraj.

⁵²⁾ »Ad Sabnizam« je potok Žabnica (Safenbach) na severovzhodnem Štajerskem, sodn. okr. Hartberg.

⁵³⁾ »Nezilinpah« je Nestelbach na vzhodnem Štajerskem, sodn. okr. Fürstenfeld.

⁵⁴⁾ »Ad Rapam« je bil kraj poleg Rabe na vzhodnem Štajerskem.

⁵⁵⁾ »Ad Tudleipin« (Conv. Bag. et Carant., c. 11, M. G. SS., XI, str. 12 ima »in Dudleipin«) je bil v Pannoniji v Pribinovi deželi.

⁵⁶⁾ Reka Sulpa v Sulpski dolini na Štajerskem, sodn. okr. D. Landsberg.

⁵⁷⁾ Reka Labodnica v Labodski dolini na Koroškem.

⁵⁸⁾ Reka Gorčica, ki se pri Št. Janžu na Koroškem izliva v Krko.

⁵⁹⁾ Sedaj Gospa sveta blizu Krnskega gradu na Koroškem.

⁶⁰⁾ »Ad Trahove« je Dravski dvor (Drauhofen) blizu Tinjan na Koroškem.

⁶¹⁾ Podkrnos (nemški Gurnitz), sodn. okr. Celovec.

⁶²⁾ Trebno (nemški Treffen) na Koroškem, sodn. okr. Beljak.

⁶³⁾ Ostrovica na Koroškem, sodn. okr. Št. Vid.

⁶⁴⁾ Breže (nem. Friesach) na severnem Koroškem.

razširjena, vplivali so s svojim zgledom in s svojo besedo, da se je krščanstvo tudi med temi hitreje utrdilo.

Priznati se mora, da so nemški škofje, posebno pa solnograški nadškofje, napravili v narodnostnem oziru Slovencev veliko več škode, kakor pa oglejski patrijarhi in njih sufragani. Vsled razsodbe cesarja Karola Velikega z dne 14. junija 811. leta naj bi reka Drava delala mejo med solnograško nadškofijo in oglejsko patrijarhijo.⁷⁶⁾ Pri tej razdelitvi je tudi potem ostalo do cesarja Jožefa II., tedaj skoraj tisoč let. In kaj se je zgodilo v tem času? Tista polovica slovenske domovine, ki je bila izročena oblasti nemških vladik, pomemčila se je skoraj popolnoma; v južni polovici pa so se Slovenci večinoma ohranili. Nekateri nemški škofje, kakor freisinški in bamberski, so pošiljali nemške koloniste tudi med tiste Slovence, ki so stanovali od Drave proti jugu. A reči moram, da se jim germanizacija tu navadno ni posrečila.

(Dalje prihodnjič.)

⁶⁵⁾ Grasslupp (slov. Grosuplje) na severnem Štajerskem, sodn. okr. Neumarkt.

⁶⁶⁾ Pöls na severnem Štajerskem, sodn. okr. Judenburg.

⁶⁷⁾ Kobenz na severnem Štajerskem, sodn. okr. Knittelfeld.

⁶⁸⁾ Ingering na severnem Štajerskem, sodn. okr. Knittelfeld.

⁶⁹⁾ Potok Liesing na severnem Štajerskem, sodn. okr. Ljubno.

⁷⁰⁾ Bruck poleg Mure na severnem Štajerskem.

⁷¹⁾ Reka Murica (nem. Mürz) na severnem Štajerskem.

⁷²⁾ Strassengel blizu Gradca na Štajerskem.

⁷³⁾ Najbržc Lembach, ki se izliva v Rabico (Rabnitz), sodn. okr. Gleisdorf.

⁷⁴⁾ Listino je natisnil Kleinmayrn, *Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia*, Anhang, str. 95, št. 38.

⁷⁵⁾ Vršil se je takrat nekako isti proces med Nemci in Slovenci, kakor ga sedaj opazujemo po Ameriki, Sibiriji in drugod, kamor se selijo Evropejci med ondotne prvotne prebivalce. Vsako leto gre iz Evrope v Ameriko na tisoče ljudi, katerim se mora domače, jako redko naseljeno indijansko pleme umikati v manj pristopne kraje ali pa se izgubljeni med tujci. Ravno tako so se jeli posebno v novejšem času Rusi trumoma seliti v Sibirijo, kjer izpodrivajo razne narode mongolskega plemena.

⁷⁶⁾ Izvestja muz. društva, IV, str. 105, št. 8.

Loško gospostvo leta 1630.

Po nekem loškem urbarju posnel dr. Fr. Kos.

(Dalje.)

Županov račun in karnska doklada.

Vsak hlevnovrški župan mora plačati loškemu gospostvu na leto 28 gld. 56 kr., 3 peneze in 1 vinar. Ako seštejemo to, kar morajo kmetje dajati županu v njegov račun, dobimo, da je župan prejel od njih le 28 gld. in 22 kr., torej 35 kr. premalo.

Drug davek, katerega morajo plačevati kmetje in rovtarji, je doklada za karnsko županijo. Podložniki po hlevnovrški županiji dajo v ta namen 18 gld. in 51 kr. Ta davek imenujejo robotnino. Vendar ta doklada ni nikakoršna robotnina, ker iz salske knjige je razvidno, da plačujejo Hlevnovršanje dotični znesek karnski županiji za neko lesovje. Od rečene svote plačuje župan karnski županiji le 12 gld., ostaja mu torej nad 6 gl. v žepu.

Robota.

Ko so bili podložniki po hlevnovrški županiji poprašani, kako roboto opravljajo loškemu gospostvu, niso mogli dati nobenega pravega odgovora. Rekli so, da izvršujejo to, kar so delali že njih predniki. Ako je treba dogotoviti kako delo pri gradu (loškem), ali pa, ako je treba postaviti kak nov mlin, morajo hoditi na roboto. Kadar se mora prevažati vino, bodi si za potrebo loškega gospostva, bodi si za freisinškega škofa, pošljejo vsakokrat na pomoč po 2 ali 3 tovrne konje. Vendar izvršujejo, kakor sami mislijo, to delo svojevoljno, ne pa vsled kake dolžnosti. Ko je zahtevalo loško gospostvo letos (»Disz 1630iste Jahr«), da naj bi dajali po 5 tovrnih konj, niso bili zadovoljni ter so se pritožili pri deželni gosposki.

Desetina.

Kor se tiče desetine, ima loško gospostvo pravico pobirati pri vseh kmetih hlevnovrške županije desetino tretjega

snopa (»Den dritten Garmb Zechent«). V tem času (1630) je dalo gospostvo to desetino, in pa desetino v Breznici v žirovski županiji, za tri leta v zakup Andreju Bogataju za 136 gld., 1 cekin v zlatu in 2 koži plemenite kune. Omeniti je treba, da so se podložniki branili dajati desetino od prosa in boba; od ajde pa so dajali le neko »vrečno« desetino (»Sakh Zechent«), namreč 1 star od cele kmetije, 2 polovici od pol kmetije in 1 polovico od četrti kmetije ne gledé na to, je li ajda dobro obrodila ali ne. Zoper nje se je pritožil rajni Jurij Lukančič, ki je imel pravico, da je pobiral pri njih desetino dveh snopov (»Zweien Garmb Zechent«). Nato je loško gospostvo razsodilo dne 8. novembra leta 1623., da so zatoženci dolžni dajati desetino, kar je tudi zapisano v salski knjigi (Saalbuech«). Izvzeti bi bili le v tem slučaju, ako bi mogli pokazati kak privilegij. Zoper to razsodbo so napravili podložniki priziv do deželne gosposke.

Kar se tiče rovtarske desetine, ima pravico do nje samo loško gospostvo.

Bira.

Vsak kmet po hlevnovrški županiji je dajal žirovskemu župniku po tri mere (»Masz«) žita in sicer 1 mero pšenice, 1 mero rži in 1 mero ovs. Nekateri so dajali namesto pšenice le ajdo. Tri mere so bile jedna polovica. Tudi so oddajali po jeden sir in od jedne ovce volno.

Prifarskemu cerkovniku so dajali po tri sklede žita in od jedne ovce volno.

Podružniškemu cerkovniku so dajali kmetje po nekaterih soseskah vsak po 1 polovico pšenice ali pa tudi le mešanega žita, 2 hleba kruha, 1 sir in od jedne ovce volno.

Tudi od rovtarjev so dobivali župnik in oba cerkovnika biro, vendar nekaj manj, kakor od kmetov.

Sodnijska meja.

Vzhodna, južna in zahodna meja hlevnovrške županije je bila ob jednom tudi meja med loškim gospostvom na

jedni strani in med polhograškim, logaškim in idrijskim gospostvom na drugi strani. Dne 31. avgusta leta 1630. je posebna komisija, obstoječa iz četririh mož, natančneje pregledala in popisala mejo med loškim in logaškim gospostvom, kar se je zgodilo brez prepira. Člani te komisije so bili: 1. Ottavio Paniczoll baron v Starem Gradu (Altenburg), deželni vicedom kranjski itd., 2. Henrik baron Paradeiszer, oba kot komisarja Ivana Ulrika kneza Eggenberga in vojvode »zu Cromaw«, 3. Ivan Jakob pl. Wangnerökh von Gerstorff auf Buechrain, knezofreisinški svetovalec ter oskrbnik loškega gospostva in mesta, 4. Korbinijan Füternpfeil, protipisar loškega gospostva. Po njih popisu se je vlekla meja leta 1630. med loškim in logaškim gospostvom nekako takole:

Od cerkve sv. Jošta je šla meja proti Žirovskemu Vrhju (»na Sherauski Verch«) in potem proti ravnini navzdol do znamenja (»Püldt«), katero je postavljeno tako, da je obrnjen jeden ogel proti cerkvi sv. Jošta, drugi proti ravnini »pod Smrekho«, katera spada še pod Logatec, tretji proti Žirovskemu Vrhju, ki je lastnina polhograškega gospostva, in četrti pa proti loškemu gospostvu. Od tega znamenja se vleče meja po ravnini »pod Smrekho«, odtod pa po poti in ob potoku, ki teče med Praprotnim Brdom in Hlevnim Vrhom (»po potu inu po potoku me praprotnomu berdu inu me Hleuim verchu«), odtod na Sópót (»na Sapót na shaga Plachoua«), potem poleg potoka Jakopnika do lepe jablane (»na Jacobloue potokh, inu na lepa Jablano«), katera stoji nekoliko nad veliko hišo na Veharših (»Vöchershi«). Pri tej jablani se stikajo meje logaške, idrijske in loške sodnije. Do tu sem sega zemljišče Primoža Mravljička, ki je že loški podložnik.

Davek od svinjske paše.

Podložniki hlevnovrške županije so imeli ravno tako pravico, kakor prebivalci po karnski županiji, da so smeli po gozdih pasti svinje (Sauadt«). To pravico so zvali v nemškem jeziku »Aaszrecht«. Večkrat pa, kadar je bilo mnogo žira in želoda, izročali so jim podložniki tujih gospodstev svoje

prašiče, da so jih Hlevnovršanje pasli po gozdih. Vendar so morali ti prej prositi dovoljenja pri loškem gospostvu, da so smeli vzeti v pašo tuje prašiče. Gospostvo jim je to navadno dopustilo, a zahtevalo je od njih, da so morali plačevati od vsakega mladega praseta po 6 kr. in od vsakega starega po 8 kr. To je bil davek od svinjske paše.

II. Županija Žiri.

V prvem delu tega odstavka je navedeno, koliko je moral vsak kmet plačati na leto gotovine, in sicer urbarščine, davka, hišnega goldinarja, nove doklade, županovega računa in novcev za tintnik. Kar je pa še moral vsak posebej dati na leto župniku, cerkovnikom, selskim sodnikom, županu in logarju, zapisano je na koncu. Tudi je treba vedeti, da je plačeval vsak kmet po žirovski, hotaveljski, poljanski in javorski županiji po 10 kr. za oves (=Habergelt), in sicer tako, da so prišli v enem letu kmetje jedne županije na vrsto, v drugem letu kmetje druge županije itd. Ta davščina je bila nekak upravniški dohodek. Kmetje po ostalih treh županijah so pa morali takrat, ko jim ni bilo treba dati novcev za oves, šteti županu vsak po 10 kr. več v županov račun. Zadnjo davščino so zvali ljudje že od nekdaj poklon (=Poklan).¹⁾

Račeva (=Radischouim).

1. Primož Raznožnik. Ta plačuje (l. 1630.) vsega davka 7 gl., 43 kr. in 2 p., in sicer urbarščine 1 gl., 14 kr. in 2 p., davka 3 gl. in 20 kr., hišnega goldinarja 1 gl., nove doklade 45 kr., v županov račun 1 gl. in 12 kr. ter novcev za tintnik 12 kr. — Njegova kmetija spada pod sosesko sv. Ane v Ledinici. Kar se tiče desetine, pobira tu po dva snopa gospod Perko z Vrhnike, tretji snop pa poljanski župnik. Namesto robote mora Raznožnik dajati logarju po

¹⁾ Primerjaj ta »poklon« s poklonom iz leta 1291. in 1318. (Zahn, Cod.-dipl. Austr.-Fris. III, str. 189., 194., 197., 207., 228. in 265.)

1 funt masla; vendar ni oproščen, kadar je treba pomagati tvoriti. Pred leti je varoval gozd, kjer so bili ptiči za lov, katere so imenovali »tičarje« (»darin sich die Federspill erzigtlet, so man Tizher genant«). Pašo in les ima skupaj s svojimi sosedi v Stari Vasi in Žiréh.

Ledinica (»Lediniczi«).

V tej vasi so trije kmetje in jeden kajžar. Tu je tudi cerkev sv. Ane, kjer se praznuje cerkveno blagoslovljenje v nedeljo pred vsemi svēti. Takrat dobi župan od vsakega teh treh kmetov po jedno kosilo (»ein Richt«). V to sosesko spadajo trije kmetje v Stari Vasi, dva kmeta na Selu, prej opisani Primož Raznožnik in okoli 20 rovtarjev in kajžarjev. Kar se tiče desetine od kmetij po Ledinici, imajo pravico do dveh snopov Fankl-ovi dediči, do jednega pa loško gospodstvo. Ravno to velja o desetini tamošnjega kajžarja. V Suhem Potoku (»v Suchim Patokhi«) imajo svoj les, zaradi katerega se večkrat med seboj prepirajo. Pašnike imajo skupno, senožeti pa vsak posebej.

1. Martin Ščinkovec. V županov račun daje 2 gl., drugega davka pa plačuje 7 gl., 34 kr. in 1 p. Namesto desetine daje po 5 starov žita. — 2. Mihael Kalčič. Njegov davek znaša 7 gl. in 16 kr. V županov račun daje 1 gl. in 12 kr., namesto desetine pa plačuje 7 gl. — 3. Mihael Seljak. Njegovega davka je 6 gl., 45 kr. in 2 p. Županov račun znaša 54 kr. Namesto desetine daje po 3 stare in 1 polovico žita.

Selo (»Na Seli«).

V tej vasi sta dva kmeta in trije kajžarji. Kar zadeva desetino, imajo Fanklovi dediči pravico do dveh snopov, do jednega pa poljanski župnik. Lesovje in pašnike imajo skupno, senožeti pa vsak za-se.

1. Boštijan Seljak. Davka ima 7 gl. in 54 kr., v županov račun pa daje 40 kr. — 2. Jurij Zelenec. Njegov davek znaša 7 gl. in 29 kr., v županov račun plačuje 40 kr.

Dobračeva (»Dobratsch«).

V tej vasi je devet kmetov in deset kajzarjev. Kar se tiče desetine, pobirajo pri petih kmetih Fanklovi dediči po dva snopa, po jednega pa poljanski župnik. Pri ostalih štirih kmetih pa ima pravico do dveh snopov Ivan Perko, do jednega pa tudi poljanski župnik. V tej vasi je podružnica sv. Lenarta. Cerkevno blagoslovljenje se praznuje drugo nedeljo po sv. Mihaelu. Takrat dá vsak kmet županu jedno kosilo. Po les morajo hoditi sedaj na Žirovski Vrh, ker so jim rovtarji skoraj popolnoma posekali in opustošili gozde v njih bližini. Pašnike imajo v svoji okolici. V županov račun plačuje vsak kmet, razun treh, po 45 kr.

1. Boštijan Kalčič. Njegov davek znaša 7 gl. 10 kr. Ta Kalčič je umrl ter zapustil več dolgov, kakor je bila kmetija vredna. Ivan Strelec jo je potem kupil za 420 cekinov. — 2. Gregor Reven. Vsega davka ima 6 gl., 45 kr. in 2 p. Kmetijo je kupil za 440 gld. — 3. Andrej Naglič. Njegovega davka je 10 gl., 8 kr. in 2 p. Plačuje tudi 2 gl. krčmarine. Ker je bil jako zadolžen, prepustil je kmetijo svoji hčeri Majdi (»Meida«). Ako plačuje kak kmet krčmarino, ni mu treba hoditi robotat. — 4. Primož Strelec, daje po 7 gl., 25 kr. in 2 p. davka. — 5. Peter Hainricher. Ta ima planinsko kmetijo ali sirnico (»Schweig- oder Kász Hueben, aut Crainerisch Sirnza genant«). Od planine plačuje 1 marko in 40 šilingov, krčmarine po 2 gl., 9 kr. in 2 p., v županov račun 7 petakov (»Petakhen«),¹⁾ za tintnik 12 kr. itd. Ves njegov davek znaša 10 gl. 40 kr. — 6. Marko Obriven. Njegovega davka je 7 gl., 25 kr. in 2 p. — 7. Majda Ultrin. Njena kmetija je planinska kmetija ali sirnica. V županov račun daje le 7 petakov. Tu je tudi hišni mlin. Vsega davka je 8 gl., 42 kr. in 2 p. Majda je umrla, njen sin in dedič se zove Jernej (»Jerni«). Sedanji gospodar je Lenart Kalčič. — 8. Matija Trepal. V županov račun

¹⁾ Koliko je bil takrat vreden petak, gl. »Izvestja muzejskega društva«, II. letnik, str. 25.

plačuje 2 gl. Ves davek znaša 7 gl. in 35 kr. Roboto včas sam opravlja, včas se pa zastran nje pogodi. — 9. Jakob Pivek. Davka ima 7 gl. in 3 kr. Kmetijo je podedoval. Pšenice poseje 2 polovici, rži 6 ali 8 polovic, ječmena 2 polovici, ajde 2 stara, ovsa 2 ali 3 stare in lanenega semena 2 polovici. Čez zimo ima 10 glav goveje živine in 2 konja.

Stara Vas (»Stari Vafy«).

V tej vasi so trije kmetje. Kar se tiče desetine, ima pravico do dveh snopov gospod Ivan Perko z Vrhnike, do tretjega pa poljanski župnik; le pri kmetu Ivanu Jančiču pobira po dva snopa Luka Naglič, tretji snop pa poljanski župnik. Lesovje tukajšnjih kmetov je slabo. Svojo pašo imajo »v Jefera« in »Radifhova«. V županov račun daje vsakteri po 1 gl. in 10 kr.

1. Gregor Peluhan. Njegovega davka je 7 gl. in 56 kr. To kmetijo je moral zaradi dolgov prevzeti Martin Bogataj, žirovski župan. — 2. Ivan Jančič. Ta ima tudi hišni mlin in žago. Ves njegov davek znaša 7 gl. in 41 kr. — 3. Matija Špeh. Od njegove kmetije je treba plačevati po 7 gld. in 57 kr. davka.

Goropeke (»Goreni Pezhi«).

V tej vasi so četirje kmetje in jeden kajžar. Tu je tudi podružnica, posvečena sv. Ivanu Krstniku. Na dan tega svetnika se praznuje tu cerkveno blagoslovljenje. Kar se tiče desetine od kmetije Petra Ščinkovca, pobira po dva snopa Volf Jakob pl. Sigerszdorff, tretjega pa loško gospostvo; pri ostalih treh kmetih pa pobirajo Lukančičevi dediči po dva snopa, tretjega pa gospostvo. Les in pašo imajo skupno. V županov račun daje vsakteri po 1 gld. in 10 kr.

1. Peter Ščinkovec. Njegov davek znaša 6 gld., 42 kr. in 1 p. — 2. Štefan Raznožnik. Ta plačuje toliko davka, kolikor prej omenjeni Ščinkovec. — 3. Ambrož Filipič. Njegovega davka je 7 gld. in 3 kr. Kmetijo je kupil od Štefana Filipiča za 211 cekinov v novcih. — 4.

Matevž Ščinkovec. Od svoje kmetije daje po 7 gld. in 3 kr. davka. Razun kmetije ima tudi kajžo.

Log (»Na Logu«).

V tej vasi sta dva kmeta, ki spadata pod sosesko sv. Ivana v Goropekah (»v Goro Pezho«) Kar zadeva desetino, pobirajo po dva snopa Lukančičevi dediči, po jednega pa loško gospostvo. Les in pašo imajo skupno. Razun druge bire daje vsak kmet župniku voz drv, katera je treba pripeljati do farovža. Vsak plačuje županu v njegov račun po 1 gld. in 12 kr.

1. Matija Mrvec. Njegovega davka je 7 gld. in 25 kr.
— 2. Matija Buh (»Wuch«). Ta plačuje 7 gld., 37 kr. in 1 p. davka. (Dalje prihodnjič.)

Mali zapiski.

Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolice. Spisal Jožef Lavtižar, duhovnik ljubljanske škofije. V Ljubljani 1897. — Ta knjiga, katero je pisatelj sam založil, tedaj v nevarnost se postavil, da bode poleg truda za spisovanje knjige imel znabiti še gmotno škodo, nas je zelo oveselila. Na 148. straneh so natanko opisani vsi zvonovi radovljiške dekanije, izmed katerih jih je mnogo jako starih in zanimivih. S posebnim veseljem bodo čitali prebivalci 25. župnij radovljiške dekanije tudi skrbno izbrane zgodovinske črtice, ki so pri vsaki župniji postavljene pred opisom njenih zvonov. Seveda bi si marsikdo želel čitati nameste teh črtic popolno in obširno zgodovino župnije, a prepričani smo, da pisatelju ni bilo mogoče drugače storiti že radi finančnega vprašanja. Ker čujemo, da namerava marljivi g. župnik Lavtižar izdati jednak opis zvonov in župnij tudi za kranjsko dekanijo, želimo iz srca, da bi prijatelji domače zgodovine kmalu pokupili izišlo prvo knjigo, katere izvod stane 80 kr. — Dodamo naj dvoje pripomenj. Pisatelj meni na strani 26., da ljudje Begunjce po nedolžnem imenujejo Tibingarje, namreč zato, ker so nekđaj Kazianerji, posestniki begunjskega gradu, obiskovali luteranske šole v Tübingenu. Nam se pa zdi, da so Begunjci to ime dobili l. 1586., ko so sezidali na grajščinskem svetu novo luteransko cerkev, za katero so vozili les in apno ter delali tlako. To cerkev je potem leta 1601. škof Hren razstrelil, ko je kmete okoli Radovljice in Bleda zopet pokatoličnil. — Pohvalila je »Edinost« v št. 101. g Lavtižarja, da piše »Viševек« namesto »Olševik«, češ, ta vas

stoji višje, nego vas Visoko, in treba se je držati etimologičnega izvora »više«, ogibati se pa nemškega urbarja. Baš to pa ni pravo. Od 11. stoletja do najnovejšega časa, ko je pok. g. župnik Povše iznašel neetimologični »Viševек«, se čita v vseh listinah to krajno ime takó pisano, da se lahko razlaga iz korenike olša (staroslov. olha) = jelša, Erle. Tudi slavni filolog Miklošič vas Olševек razlaga iz »olša«. Nikakor si tudi ne moremo misliti, da bi bili v starih listinah 12. stoletja pisali »Olswik«, ako bi beseda izvirala iz »više«. Ker beseda ni ponemčenka, ampak domačinka, so jo gotovo v staro listino zapisali tako, kakor jo je tačas izgovarjalo ljudstvo. To je pa ravno zanimivo, da je ohranjen v tej besedi še trdi »l«, ki se je istotako, kakor tudi pri drugih besedah, po mnenju jezikoslovcev še-le koncem srednjega veka spremenil v »v«. V dijalektu sedaj ljudje izgovarjajo »Uševек«, kar je nastalo iz Ovševik, in te pisave naj se drži, kdor piše »ovša«, kdor pa piše olša, pa mora tudi dosledno pisati Olševik. —r.

Važna češka knjiga. Kot osma številka spisov, počastenih z jubilejno nagrado »Král. české společnosti náuk« v Pragi, je nedavno izšla knjiga »Kulturní styky Čech s cizinou až doválek husitských«, katero je napisal Ferdinand Tadra, skriptor pri c. kr. vseučilišni knjižnici v Pragi. XVI+436 str. (cena 2 gld.). Na podlagi zdodovinskih virov, katere je pisatelj z nenavadno pridnostjo zbiral vže več let po raznih knjižnicah in arhivih doma in v tujini, sestavljena je zelo zanimiva podoba Čehov z drugimi narodi v starših zgodovinskih dobah. Glavni namen, pobiti mnenje nemških zgodovinarjev, češ, Čehi morajo za vso svojo kulturo Nemce zahvaliti, je pisatelj popolnoma dosegel. Ker knjiga razpravlja o vseh strokah človeškega znanja in nam riše jako zanimivo srednji vek v kulturnem oziru v obče, jo bode čital in proučeval gotovo vsakdo s pridom, posebno pa oni, ki se hoče temeljito poučiti, kaj so bili Čehi vže nekđaj med Slovani in med evropskimi narodi. I. K.

Očenaš za Francoze. Z znanimi Napoljónovimi slovenskimi litanijami se more primerjati v nemškem jeziku očenaš, ki se hrani v muz. arhivu v Ljubljani med zapuščino slovenskih pisateljev. Pisan je na navadnem kvartu in slove:

Gebeth beim französischen Krieg.

Der Franzmann tritt zum Haus hincin	
Und spricht zum Bauer (bloss zum Schein)	Vater,
Alles war zuvor noch dein	
Soll und muss zur Stunde seyn	Unser.
Der Bauer denkt in seinem Sinn,	
Zum Teufel geh' der Schlingel hin,	der du bist,
Wir armen Narren leiden Noth	
Und klagen es dem lieben Gott	im Himmel.

Wer zweifelt, ob man einen findt,
Der unter diesem Raubgesind
O Gott, es ist kein Volk auf Erd',
Von welchem mehr gelästert wird
Sie rauben uns das Hembde fast
Und machen, dass die schwerste Last
O Herr, wenn du es nicht wirst hindern,
So werden sie zuletzt noch plündern
Lass sie nur einmal tüchtig schlagen,
So wollen wir vom Herzen sagen
Befrey uns nur von dieser Pein
Wir werden dann so fröhlich seyn
Wohin diess Volk wohl noch gehöret,
Im Himmel wird es nicht geehret
Sie poltern, Bauer Geld herbei,
Auch Fressen, Saufen, Bett und Streu
Sie rauben uns all' unser Hab
Und zwicken uns vom Munde ab
Herr, wenn wir in diesem Jahr
Dir bringen keine Gabe dar,
Weil wir bei dieser Höllen Qual
Vermehren müssen ohne Zahl
Vergieb uns, wenn wir toben, fluchen,
Um Hilf und Linderung zu suchen,
Diess Volk wird nichts vom Schulden zahlen,
Drum hohl' der Teufel sie sammt allen
Wenn man kein Pferd mehr haben kann,
Heissts: Bauer marsch, spann Ochsen an
Sie sind uns leider überlegen,
Drum fehlt es auch an Spott und Schlägen
Die Lumpenkerls und Eselstreiber
Führen alle Mädchen, alle Weiber
Und weil sie so Arges treiben,
So lass sie, Herr, nicht bey uns bleiben
Auch grosser Gott uns arme Leut
Durch deine Hilfe bald befreit
Schenk uns den Frieden, unsre Ruh
Und schick die Brut den Teufeln zu.

geheiligt werde.
dein Nahme.
zukomme uns.
dein Reich.
dein Will geschehe.
wie im Himmel.
als auch auf Erden.
gieb uns heute.
unser tägliches Brot.
Vergieb uns;
unsere Schulden.
als auch wir vergeben.
unsern Schuldigern.
und führe uns.
nicht.
in Versuchung.
sondern erlöse uns.
von dem Uibel
Amen.
Priobčil *Ivan Kunšič*.